

A gyónási titok megsértése

● Oláh János *Közel* című regényének új, átdolgozott kiadásáról

Nem voltam harminc éves, amikor először olvastam Oláh János *Közel* című regényét, és elmúltam negyven, amikor újra a kezembe vettem. Csakhogy ez esetben az újraolvasás kifejezést használva nem vagyok pontos. Amit ugyanis másodjára olvastam, messze nem ugyanaz a könyv volt, mint az, amit korábban. A *Közel* először 1977-ben jelent meg, s én ezzel az első kiadással kerültem közelebbi nexusba a kilencvenes években, másodjára viszont már a 2014-ben napvilágot látott, átdolgozott változatot forgattam, amely az „eredeti” *Közel* mellett annak „folytatását”, a *Visszatérést* is magába olvasztotta, ráadásul mind a két szöveget átdolgozta a szerző. Úgy gondolom, érettebb korom mellett az átdolgozás is szerepet játszott abban, hogy a második olvasás nagyobb élvezetet nyújtott, mint az első.

Mi motiválhatta Oláh Jánost arra, hogy elővegye 1977-ben és 1979-ben megjelent regényeit és újra munkához lásson szövegeikkel, szövegükkel? Mint általában, most is létezik egy triviális válasz. Ezúttal az így hangzik: a két könyv olyan szervesen tartozik össze, hogy egy kötéstábla ölelésébe kívánczik. A válasz nem helytelen, mindazonáltal nem ad magyarázatot az átdolgozás indítékaira, elvégre az eredeti szövegváltozatokat is ki lehetett volna adni egy kötetben. Az igazi okot tehát másban kell keresni.

„...akkoriban a közzététel teljességgel lehetetlennek látszott, a kimondás kényszere nem másokra, csakis önmagamra irányult. Ha e műfajjal írás műfaját mégis meg kéne neveznem, azt mondhatnám, nem más ez a könyv, mint gyónás önmagamnak.” – vallotta a *Közel* keletkezéséről Oláh János a 2014. februári Magyar Naplóban; majd néhány sorral később hozzátette: „csak önmagamnak írtam, és még csak a lehetősége sem merült fel annak, hogy valaha valaki is elolvassa az írást, jóval gátlástalanabban ömlöttem belőlem a szavak, mintha folytonosan mérlegre kellett volna tennem őket”. A regény mégsem maradt az asztalfiókban, leginkább a szerző feleségének, Mezey Katalinnak köszönhetően, aki a kéziratot megmutatta Nagy Lászlónak. Illés Endréhez, a Szépirodalmi Kiadó vezetőjéhez már Nagy Lászlótól került a mű, s a kiadó döntött a két kötetben, különböző cím alatti megjelentetés mellett. Ezek után került nyilvánosságra az első rész 1977-ben (*Közel*), majd a második 1979-ben (*Visszatérés*). – Mivel a szöveget a szerző, saját bevallása szerint, magának írta, mintegy gyónásként, ezért a gyónási titok megsértésének is tekinthetjük a kötetek megjelenését.

Említett vallomásában Oláh János azt is megjegyezte, hogy a könyv „minden ésszerűséget meghazudtolva elég gyorsan megjelent”. Ez a gyorsaság nyilván az első részre igaz maradéktalanul, azonban a kézirat egésze már akkor a kiadónál feküdt, a sorsa eldőlt. A megjelenés előtt talán megfordult az író fejében, hogy a magamagának írott szöveggel érdemes volna foglalkozni még – no, nem mintha a regény(ek) stílusa vagy nyelvezete nem lett volna érett a közlésre (Ellenkezőleg! Nagyon is az volt.), pusztán olyan vonatkozásban, hogy ez a mű, amit szerzője úgy jellemez, mint „gyónást önmagamnak”, váljon olyanná, amelyre inkább az a meghatározás igaz, hogy „gyónás a közösségnek”. Meggyőződésem, hogy amikor az újbóli kiadásra előkészített regény évtizedekkel később a szerző kezébe került, mindenekelőtt ez a szempont vezette, emiatt döntött úgy, hogy nem egyszerűen újabb kiadást, de javított, átdolgozott kiadást kell megélnie művének.

És itt válik különösen izgalmassá az átdolgozás kérdése!

Mint a *Magyar Napló* 2014. februári számából tudható, „Nagy László a könyvet [ti. a *Közel* eredeti kéziratát, amely utóbb kettébontva jelent meg] értelmezve jogosan furcsállotta és kifogásolta, hogy a gyerekszemmel láttatott világot rendre átrajzolják a harmincéves író kételyei, és így az olvasót is elbizonytalanítják: kinek higgyen most a kettő közül, melyik értelmezéssel azonosuljon?” És való-

ban. A *Közel* narrációja sajátosan kétpólusú: egyik pólusa a gyermeki látásmód a maga kíméletlen és keresetlen őszinteségével, a másik pedig egy felnőtt tekintete, amely aggódva, szorongva követi a gyermeket, ahogyan a nagyszülő az unokáját. Még izgalmasabbá teszi az elbeszélést, hogy ez a két pólus voltaképpen egy, végtére is a gyermek látásmódját a szóban forgó gyermekből felnőtté vált érett férfi kontrollálja, aki emlékeiben, lelkében, habitusában őrzi a hajdani gyermeket. Ez a kvázi-kettősség jellegzetes feszültséget és lüktetést biztosít az elbeszélésnek, egyszersmind teljesebbé is teszi, hiszen a két, mindenekelőtt a megélt/átélt időben és a tapasztalatok hiányában, illetve meglétében különböző nézőpont kiegészíti, egyúttal erősíti is egymást. Nem pusztán Nagy László, de későbbi recenzensek, kritikusok is rendre kiemelik a nézőpont kettőzöttségét. „Avval, hogy a régebbi látásmódra, a világban önmagát kereső gyermek kíméletlen gyónására az oknyomozó felnőtt keserűségével ráduplázott, akarva-akaratlan megnőtt a szöveg holdudvara.” – írja Szokolczay Lajos a *Hitel* 2015. szeptemberi számában. – Ezek után jogosan vetődik föl a kérdés: az átdolgozást követően vajon belép-e egy újabb nézőpont, megjelenik-e egy hetvenes éveit taposó, idős ember perspektívája? A felvetés logikus, a föloldás azonban nem egyértelmű. Az újabb látószög ugyanis nem szembeötlő, mivel nincs „rátáplázás”, ugyanakkor mégis létezik, hiszen maga az átdolgozás egyfajta újraértelmezés, súlypontáthelyezés is. A *Közel* átdolgozása vonatkozásában azt is mondhatjuk, hogy a gyónási titok újabb megsértésével van dolgunk, ám ezúttal legitim módon, a gyónást végző szabad akaratából és elhatározásából. Az a folyamat, aminek eredményeképpen a szerző önvallomása, amelyről nem remélte, hogy nyilvánosságra kerül, olyan gyónássá változott, amelyet a gyónást végző közönség előtt mond el, új elemekkel gazdagította a művet. Annál is inkább, mert a gyónást hallgató (jelen esetben olvasó) közönség nem akármiféle közönség, de a gyónó számára roppant fontos közönség. Az, amelyikben szervesen, minden ízével, érzékével benne él, amelyért egész életében munkálkodott, amelyért felelősnek érzi magát. Mert Oláh János abban a tekintetben is a népi írók örököse, hogy rendkívül erős benne a közösségi érzés és a tenni akarás, a felelősség el- és föl vállalásának szándéka. „Őszintén hitt abban, hogy a huszonegyedik században is van helye a modern népiségnek, ami alatt ő a közös történetek elbeszélését értette.” – írja Oláh Jánosról nekrológiájában R. Kiss Kornélia (*Magyar Nemzet*, 2016. július 25.). Ennek a művészi programnak megfelelően a *Közel* közel hozza az olvasóhoz a magyar falu, a magyar vidék sorsát a huszadik század közepén, második harmadának végén. Pontosan azt a folyamatot mutatja be, ahogyan a magyar falu közössége fölbomlik, szertefoszlik, úgy tűnik el, boszorkányos gyorsasággal, akár pocsolya a szikrázó napsütésben. Oláh János érzékletesen, drámaian mutatja be, ahogy a (pozitív értelemben értett) egymásra utaltságban élő emberek szorosan összefüggő, egymáshoz erősen kötődő csoportja idegen, egymástól független és egymás nélkül is létezni bíró egyedekre hullik szét. Az a paradoxon is kirajzolódik úgy a *Közelből*, mint az író más prózai írásaiból (*Az Örvényes partján*, Száműzött történetek, Vérszerződés), ami a magát közösséginek jellemző szocialista társadalmat ízig-vérig hatotta át, nevezetesen az, hogy a szocialista társadalmi berendezkedés, a szocialista hatalom éppen úgy egyedekre bontotta a tradicionális emberi közösségeket, ahogyan a kapitalista-imperialista gazdasági berendezkedés társadalmi. A különbség talán annyi csupán, hogy amíg a szocialista világban mindez hatalmi eszközökkel, központi irányítással ment végbe, addig a fogyasztói társadalmakban a gazdasági tényezők önnön logikája mentén, mintegy „organikus” módon zajlott (és zajlik). Oláh János prózája is alátámasztja azt a fölismerést, hogy a huszadik században két nagy disztópia valósult meg: George Orwell 1984-e a bipólusú világ kommunista-szocialista vidékein és Aldous Huxley *Szép, új világ*-a a nyugati végeken (utóbbi mindmáig él). Ebből (is) következően Oláh János minden során a szabadság vágya süt át, ám egy olyan szabadság utáni epekedésé, amely nem az egyén kizárólagos tulajdona, de a közösség elidegeníthetetlen joga, mert a valódi szabadságot az egyén nem önmagában, de csakis közösségi lényként élheti át, amiképpen valódi individuum is csak közösségben létezhet, azon kívül puszta, meztelen egyedekként élhetünk...

2016. július 25-e óta Oláh János életműve lezárt életmű. Koherens, gondosan fölépített szellemi örökség, amelyben kitüntetett helyet foglal el a *Közel* című regény, elsősorban a végleges, 2014-es változata. Maga a szerző Sinka Istvánt, Veres Pétert és Proustot emlegette a mű „irodalmi ihletforrása”-ként, valamint a francia új regényt. Sinka és Veres, a népi írók, a népi irodalom, az új realizmus klasszikusainak motivációs erejét könnyű fölfedezni Oláh János prózájában, amely próza nem mel-

lesleg mindvégig költői, ennek a prózának minden során érezni lehet: költő keze vetette papírra. Marcel Proust és Az eltűnt idő nyomában már csak a téma miatt is releváns, elvégre Oláh János is az eltűnt időt kutatja, tetejébe szívós alapossággal és aprólékossággal, akárcsak a francia klasszikus. És elsősorban ugyancsak ez a szívós alaposság és aprólékosság idézi a francia új regényt a *Közel* lapjain, különösen Alain Robbe-Grillet vagy éppen George Perec munkáit. Mindettől függetlenül a *Közel* – Oláh János egyéb prózai munkáihoz hasonlóan – nagyon is egyedi és sok tekintetben kifejezetten eredeti alkotás, ami annak is köszönhető, hogy Oláhnak sikerült az új realizmus, a népi írók hagyatékának alapjain ízig-vérig modern prózaművészetet építeni, sikerült az, ami keveseknek: megőrizve megújítani.

2016. július 25-e óta Oláh János életműve lezárt életmű. Nem félbemaradt. Lezárt. A lezárása, beteljesülése pedig maga a *Közel* új, átdolgozott kiadása, amely a magyar és az európai irodalom számottevő értéke. És egy, a felelősséget mindenkor vállaló, a közösségért aggódó, érte tenni kívánó és tenni képes, nagy formátumú alkotó szellemiségének, gondolatainak megkapó összegzése.

(*Magyar Napló Kiadó, 2014*)

Nagy Kálmán:Requiem - 2016

